

І. Л. Бородин, доктор юридичних наук,
професор кафедри адміністративного права, інтелектуальної
власності та цивільно-правових дисциплін
Київського інституту інтелектуальної власності та права
ORCID ID: 0000-0002-1874-3238

Р. Б. Шишка, доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного права, інтелектуальної
власності та цивільно-правових дисциплін
Київського університету інтелектуальної власності та права
ORCID ID: 0000-0002-0532-1909

О. О. Мельник, кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного права,
інтелектуальної власності та цивільно-правових дисциплін
Київського університету інтелектуальної власності та права
ORCID ID: 0000-0002-2088-630X

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ІМПОРТУ ЗБРОЇ, ТОВАРІВ ВІЙСЬКОВОГО ТА ПОДВІЙНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В УКРАЇНУ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ

У статті з'ясовано правові аспекти імпорту зброї, товарів військового та подвійного призначення в Україну в умовах повномасштабного російського вторгнення. Доведено, що правове регулювання імпорту товарів військового та подвійного призначення в Україні спрямоване на забезпечення захисту національних інтересів та виконання міжнародних зобов'язань як у період воєнного стану, так і мирного часу. У період до повномасштабного вторгнення російських терористичних військ в Україну вітчизняні юридичні та фізичні особи не порушили жодного міжнародного зобов'язання у сфері нерозповсюдження зброї масового знищення та експортного контролю завдяки ефективній діяльності національної системи експортного контролю. Зроблено висновок, що висока довіра західної спільноти до ефективності діяльності Державної служби експортного контролю зокрема та системи експорту та імпорту зброї та військових товарів загалом стали одним із вагомим чинників, який забезпечив можливості для широкого за обсягом і номенклатурою отримання військової допомоги від партнерів після початку повномасштабного вторгнення російських терористів в Україну. Коаліція «Рамштайн», утворена з представниками країн-учасниць Європейського Союзу, НАТО та інших держав, координує надання військового обладнання Україні для протистояння російському вторгненню з метою підтримки та розвитку оборонних можливостей України як у короткостроковій, так і довгостроковій перспективі. Унаслідок повномасштабного вторгнення, правове регулювання імпорту зброї та товарів військового та подвійного призначення в Україну було лібералізовано. Завдяки такому виваженому підходу країни західної демократичної спільноти надали Україні значну допомогу у вигляді військового обладнання та зброї, що сприяє підтриманню обороноздатності України та загальної військової безпеки західної спільноти.

Ключові слова: воєнний стан, Державна служба експортного контролю, експортний контроль, ефективність, зброя і товари військового, подвійного призначення, імпорт, лібералізація, міжнародні зобов'язання, національне безпека, національні інтереси, повномасштабне російське вторгнення в Україну, правове регулювання, російські терористи, система.

I. L. Borodin, R. B. Shyshka, O. O. Melnyk. Legal aspects of the import of weapons, military and dual purpose goods to Ukraine in the face of a full-scale Russian invasion

The legal aspects of the import of weapons, military, and dual-purpose goods to Ukraine in the conditions of a full-scale Russian invasion are clarified in the article and are as follows. It has been proven that the legal regulation of export and import of military and dual-purpose goods in Ukraine is aimed at ensuring the protection of national interests and the fulfillment of international obligations, both during the period of martial law and in peacetime. In the period before the full-scale invasion of Russian terrorist forces in Ukraine, domestic legal entities and individuals did not violate any international obligations in the field of non-proliferation of weapons of mass destruction and export control thanks to the effective operation of the national export control system. It was concluded that the high trust of the Western community in the effectiveness of the State Export Control Service and the system of export and import of weapons and military goods, in general, became one of the important factors

that provided opportunities for obtaining a wide range of military help from partners after the start of a full-scale invasion of Ukraine by Russian terrorists. The Ramstein coalition, formed with representatives of the member states of the European Union, NATO, and other states, coordinates the provision of military equipment to Ukraine to resist the Russian invasion in order to support and develop Ukraine's defense capabilities, both in the short and long term. As a result of the full-scale invasion, the legal regulation of the import of weapons and military and dual purpose goods into Ukraine was liberalized. Thanks to this balanced approach, the countries of the Western democratic community have provided Ukraine with significant assistance in the form of military equipment and weapons, which contributes to the maintenance of Ukraine's defense capability and the overall military security of the Western community.

Key words: efficiency, export control, full-scale russian invasion of Ukraine, imports, international obligations, legal regulation, Liberalization, martial law, national interests, national security, russian terrorists, security of the Western community, State Service of Export Control, system, weapons and goods of military, dual purpose.

Вступ. В умовах повномасштабного вторгнення російських військ взаємовідносини між західними демократичними країнами та Україною у сфері регулювання імпорту товарів військового призначення та подвійного призначення в Україні зазнали значної корекції. Україна продовжує дотримуватись усіх міжнародних зобов'язань у сфері нерозповсюдження зброї масового знищення та експортного контролю завдяки ефективній діяльності національної системи експортного контролю, насамперед Державної служби експортного контролю.

Одночасно Збройні Сили України потребують дуже багато зброї різної номенклатури, що об'єктивно призводить до лібералізації нормативно-правового регулювання імпорту зброї в Україну. Одночасно посилюються вимоги щодо експорту зброї, зокрема з метою недопущення втрати контролю над зброєю та війтовими товарами, які поставляються в Україну західними союзниками. Адже саме від довіри до вітчизняної системи експорту-імпорту зброї залежить доля наступних поставок. Вона має бути ефективна, надійна і прозора для союзників України.

Відповідний внесок у дослідження правового регулювання експортно-імпортних відносин та їх фундаментальних принципів у рамках ЄС зробили вчені В. Денисов, І. Долуда, А. Осика, С. Осика, В. П'ятницький та ін. Однак вони вибрану нами проблематику в умовах повномасштабного російського вторгнення в Україну не аналізувати. Усе вищенаведене дає можливість узагальнити, що ця стаття є актуальною.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі доктринальних поглядів учених, чинного законодавства та інших джерел дослідження з'ясувати правові аспекти імпорту зброї, товарів військового та подвійного призначення в Україну в умовах повномасштабного російського вторгнення.

Виклад основних положень. Перед початком повномасштабного вторгнення в Україні існувала певна система імпорту зброї, товарів військового та подвійного призначення. Так, за даними Державної служби експортного контролю, 2021 року вітчизняні юридичні та фізичні особи не порушили жодного міжнародного зобов'язання у сфері нерозповсюдження зброї масового знищення та експортного контролю. Національна система експортного контролю продемонструвала свою ефективність та надійність в умовах мирного часу. Це було визнано провідними західними демократичними державами. Довіра, яка існувала, відкрила хороші можливості для отримання військової допомоги від партнерів після початку повно штабного вторгнення. Діяльність Держекспортконтролю підвищила комунікацію з промисловістю, скоротила терміни розгляду заяв на експорт, а також забезпечила захист національних інтересів у міжнародних організаціях. Програма розвитку оборонно-промислового комплексу України, спрямована на підвищення ефективності системи експортного контролю, активно впроваджується з метою сприяння розвитку оборонного виробництва та підвищення національної безпеки [1].

Отже, після початку повномасштабного вторгнення вітчизняний правовий механізм потребував не заміни, а корекції імпорту зброї, товарів військового та подвійного призначення в Україну.

Виходячи з теоретичних позицій І. Долуди, об'єктом правового регулювання експорту та імпорту товарів військового та подвійного призначення в Україні є суспільні відносини, що регулюються нормами права, адже об'єктивно потребують такого регулювання з метою забезпечення захисту національних інтересів України, дотримання міжнародних зобов'язань щодо нерозповсюдження зброї масового знищення, засобів її доставки, обмеження передачі звичайних видів озброєння, а також здійснення заходів щодо недопущення використання зазначених товарів у терористичних та інших протиправних цілях. Предметом правового регулювання експорту та імпорту товарів військового та подвійного призначення в Україні є товари, змістовне визначення яких наведено у спеціальному профільному Законі. Безпосереднє публічне адміністрування, зокрема контроль щодо експорту та імпорту товарів військового та подвійного призначення, здійснюється Державною службою експортного контролю України. Суб'єктами здійснення експорту є суб'єкти господарювання усіх форм власності, які отримали в Держекспортконтролі дозвіл на здійснення експорту товарів військового або подвійного використання [2].

Головним, хоча й не єдиним, міжнародним утворенням, що координує організацію поставок зброї в Україну, стала коаліція «Рамштайн», яка складається з дипломатичних зустрічей міністрів оборони США, Великої Британії, Канади, Японії, Республіки Корея, ФРН, Франції, Чехії, Болгарії, Литви, Болгарії, Литви,

Латвії, Норвегії та більшості інших держав-учасниць Європейського Союзу та НАТО та деяких інших країн світу. Ці зустрічі призначені для синхронізації та прискорення надання військового обладнання Україні з метою протистояння російському повномасштабному вторгненню, а також для обговорення питань підтримки України після закінчення конфлікту. Основною метою коаліції є надання підтримки українським військам і розроблення планів для довгострокової оборони та стримування спільно з українськими лідерами. Ця підтримка базується на можливостях коаліцій, які об'єднують країни, з метою фокусування на найбільш важливих потребах України як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі. Упродовж майже двох років роботи контактної групи з оборони України учасники коаліції зібрили понад 88 мільярдів доларів США для надання військової допомоги Україні. Головна мета коаліції полягає в тому, щоб допомогти Україні створити здатні до бою сили на тривалий термін, забезпечуючи можливість партнерам України координувати підтримку впродовж багатьох років, створюючи послідовний, оперативний та стійкий підхід до довгострокової безпеки України. Наприклад, на сімнадцятому черговому засіданні у форматі Рамштайн були призначені нові пакети підтримки України, включаючи снаряди, ракети, радіоелектронну боротьбу, безпілотники та нові можливості у протиповітряній обороні. Також була створена коаліція розвитку протиповітряної оборони за ініціативою Німеччини та Франції [3].

Правове регулювання поставки зброї, товарів військового та подвійного призначення в Україну здійснюється на основі базової та спеціальної для умов воєнного стану вагової нормативно-правової бази. Основними її джерелами є Закон України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» [4], постанови Кабінету Міністрів України від 20 листопада 2003р. №1807 «Про затвердження Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення», від 28 січня 2004р. №86 «Про затвердження Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання» [5], від 09 грудня 2022р. №1378 «Про перелік товарів, на міжнародні передачі (імпорт) яких не поширюється дія Закону України “Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання” у період воєнного стану на території України» [6].

Природно, що в умовах відбиття повномасштабного вторгнення правове регулювання імпорту зброї, товарів військового та подвійного призначення було лібералізовано. Так, 14 лютого 2023 р. Уряд України ухвалив постанову, яка максимально прискорює та спрощує ввезення в Україну товарів військового призначення. Зокрема йдеться про безпілотні літальні апарати та комплектуючі до них. Норми аналізованої постанови розширюють перелік товарів військового та подвійного використання, які можуть імпортуватися фізичними та юридичними особами без дозволу Державної служби експортного контролю. Зокрема додано такі товарні позиції: безпілотні літальні апарати та комплектуючі до них, засоби керування ними; роботи, контролери роботів, спеціально призначені для військового використання; апаратура керування вогнем; камери, прилади нічного та телевізійного бачення, оптичні приціли для зброї; засоби зв'язку, Data Link, глушники, з'ємні обойми; парашути та парашути; засоби розмінування; обладнання радіопротидії або обладнання для боротьби з радіопротидією (зокрема антидронові рушніці); польові генератори, «спеціально призначені» або «модифіковані» для військового використання; програмне забезпечення воєнного призначення; спеціалізоване обладнання для військової підготовки або для імітації військових сценаріїв; технології для розроблення, виробництва, ремонту виробів воєнного призначення. Також постанова надає можливість за потреби отримати міжнародний імпортерський сертифікат чи інший документ про гарантію за вказаною групою товарів від Державної служби експортного контролю [7].

Разом із тим дозвіл Державної служби експортного контролю залишається необхідним для ввезення військових товарів летальної дії, таких як гармати, гаубиці, артилерійська зброя, міномети, протитанкова зброя, пускові установки, військові вогнемети, гвинтівки, гладкоствольна та нарізна зброя, безвідкатні гармати; боєприпаси, бомби торпеди, керовані та некеровані ракети, гранати міни, вибухівка; танки, літаки, надводні й підводні військові кораблі; хімічна, бактеріологічна, біологічна зброя, бойові отруйні речовини; лазерні системи, «спеціально призначені» для руйнування цілі; ядерні енергетичні чи силові установки, зокрема «ядерні реактори військового призначення» [8].

Завдяки такому підходу, наприклад, у жовтні 2023 р. кілька країн західної демократичної спільноти надали Україні значну допомогу у вигляді військового обладнання та зброї: Латвія передала 12 безпілотників; Словенія (компанія C-Astral) відправила певну кількість розвідувальних безпілотників Bramor C4EYE; Німеччина оновила свій тижневий список допомоги, включаючи різні види систем ППО, радарів, безпілотників, патрульних транспортних засобів та інше; США виділили Україні 150 мільйонів доларів допомоги у сфері безпеки, включаючи різноманітні види зенітно-ракетних систем, ракети, артилерійські снаряди та ін.; Данія також надала свій пакет допомоги, включаючи бронетехніку, боєприпаси та безпілотники; Австралія запровадила новий пакет допомоги, включаючи обладнання для розмінування, рентгенівські апарати та ін.; Швеція обіцяла надати новий пакет вартістю 200 мільйонів доларів США, включаючи боєприпаси та запасні частини; Нідерланди внесли 100 мільйонів євро внеску в IFU, включаючи обладнання для розмінування та ін.; Фінляндія пообіцяла свій 19-й пакет нерозголошеної військової допомоги на суму 95 мільйонів євро; США планує надати пакет військової допомоги на суму 122 мільйони доларів, включаючи обладнання для розмінування та інше [9].

Висновки: Отже, правові аспекти імпорту зброї, товарів військового та подвійного призначення в Україну в умовах повномасштабного російського вторгнення полягають у такому:

– правове регулювання експорту та імпорту товарів військового та подвійного призначення в Україні спрямоване на забезпечення захисту національних інтересів та виконання міжнародних зобов'язань як у період воєнного стану, так і в мирний час;

– у період до повномасштабного вторгнення російських терористичних військ в Україну вітчизняні юридичні та фізичні особи не порушили жодного міжнародного зобов'язання у сфері нерозповсюдження зброї масового знищення та експортного контролю завдяки ефективній діяльності національної системи експортного контролю, насамперед Державної служби експортного контролю;

– постачання зброї та товарів військового та подвійного призначення в Україну регулюється законодавством, зокрема Законом України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання». Додаткові норми визначаються постановами Кабінету Міністрів України, зокрема щодо порядку здійснення державного контролю та переліку товарів під час воєнного стану;

– висока довіра західної спільноти до ефективної діяльності Державної служби експортного контролю зокрема та системи експорту й імпорту зброї та військових товарів загалом стали одним із вагомим чинників, що забезпечив можливість для широкого за обсягом і номенклатурою отримання військової допомоги від партнерів після початку повномасштабного вторгнення російських терористів в Україну;

– коаліція «Рамштайн», утворена з представниками країн-учасниць Європейського Союзу, НАТО та інших держав, координує надання військового обладнання Україні для протистояння російському вторгненню з метою підтримки та розвитку оборонних можливостей України як у короткостроковій, так і довгостроковій перспективі;

– унаслідок повномасштабного вторгнення правове регулювання імпорту зброї та товарів військового й подвійного призначення в Україну було лібералізовано. Постановою Уряду від 14 лютого 2023 р. дозволено імпорт безпілотних літальних апаратів та комплектуючих до них без дозволу Державної служби експортного контролю. Проте дозвіл залишається обов'язковим, хоча і спрощеним, для ввезення певної номенклатури летальної зброї;

– завдяки такому підходу країни західної демократичної спільноти надали Україні значну допомогу у вигляді військового обладнання та зброї, що сприятиме покращенню обороноздатності України та загальної військової безпеки західної спільноти.

Список використаних джерел:

1. Публічний звіт голови Державної служба експортного контролю України за 2021 р. URL: <https://www.dsecu.gov.ua/uploads/2022/02/publichniy-zvit.pdf?language=ua>
2. Долуда І. Поняття правового регулювання експорту та імпорту товарів військового призначення та подвійного призначення в Україні. *Юридичний бюлетень*. Випуск 26. 2022. URL: <http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2022/26/17.pdf>.
3. Зеленський В. Відбулася чергова зустріч у форматі Рамштайн, є нові пакети підтримки України та наших воїнів. *Президент України*. 2023. URL: <https://www.president.gov.ua/en/news/vidbulosya-cherbove-zasidannya-u-formati-ramshtajn-ye-novi-p-87221>
4. Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання.
5. Порядок здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 28 січня 2004р. №86.
6. Контроль за переміщенням товарів військового призначення та подвійного використання: нормативно-правова база. *Державна митна служба України*. 2023. URL: <https://customs.gov.ua/kontrol-zaperemischennjam-tovariv-viyskov>
7. Спрощено імпорт товарів військового призначення: рішення Уряду України. *Ліга Закон*. 2023. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/217462_sproshcheno-mport-tovarv-vyskovogo-priznachennya-rshennya-uryadu
8. Свириденко Ю. Уряд спростив імпорт товарів військового призначення. *Урядовий портал*. 2023. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-sprostyv-import-tovariv-viiskovoho-pryznachennia-iuliia-svyrydenko>
9. Arms Transfers to Ukraine. *Forum on the Armstrade*. 2023. URL: <https://www.forumarmstrade.org/ukrainearms.html>
10. П'ятницькій В. Правила СОТ як основа реформування торговельного режиму України. *Вісник Української академії державного управління*. 2000. №3. С. 250-254.
11. Денисов В. Проблеми створення публічного порядку в зовнішньополітичній діяльності України. *Суверенітет України і міжнародне право*. Київ.: Манускрипт, 1995. С. 7-36.
12. Осика С., П'ятницький В., Осика А. Генеральна угода з тарифів і торгівлі як основа універсального міжнародно-правового регулювання світової торгівлі. Київ: УАЗТ, 1999. 204 с.